

III RECENZII

JURNALISMUL ESTE UN BUN PUBLIC (UNESCO, 2021)

ANDREEA MOROIANU*

Abstract:

UNESCO's new report on press freedom – “Journalism is a public good” – highlights how media development impacts the freedom of expression and the safety of journalists. It tackles various issues considering the development of digital media and it highlights the need for independent media in order to ensure quality information. It also tackles elements on public access, as well as the need to ensure information literacy in order to navigate through the diverse sources of information so as to select fact-based information. Moreover, the report highlights how mis- and disinformation change the media environment. The document can be used by journalists as well as other institutions in the field in order to follow certain indicators, and can be useful in reporting for various institutions. Also, the report presents a series of good practices which may be helpful in this field.

Keywords: journalism, freedom of expression, media, press freedom trends

Résumé :

Le nouveau rapport de l'UNESCO sur la liberté de la presse – «Le journalisme est un bien public» – met en évidence l'impact du développement des médias sur la liberté d'expression et la sécurité des journalistes. Il aborde diverses questions liées au développement des médias numériques et souligne la nécessité de disposer de médias indépendants afin de garantir une information de qualité. Il aborde également des éléments relatifs à l'accès du public, ainsi que la nécessité d'assurer la maîtrise de l'information afin de naviguer parmi les diverses sources de renseignements et de sélectionner des informations factuelles. En outre, le rapport met en évidence la façon dont la désinformation et la mésinformation modifient l'environnement médiatique. Le document peut être utilisé par les journalistes ainsi que par d'autres institutions dans le domaine afin de suivre certains indicateurs et peut être utile dans le cadre de rapports pour diverses institutions. Le rapport présente également une série de bonnes pratiques qui peuvent être utiles dans ce domaine.

Mots-clés : journalisme, liberté d'expression, médias, tendances en matière de liberté de la presse

În anul 2022, UNESCO a lansat raportul global „Jurnalismul este un bun public: Tendințe mondiale în domeniul libertății de exprimare și dezvoltării

---

* E-mail: andreea.moroianu@irido.ro

mass-media¹”. Documentul abordează situația jurnalismului independent, adâncirea crizei din domeniul libertății și siguranței jurnaliștilor din lume, în contextul în care, potrivit raportului, 85% din populația lumii se confruntă cu declinul libertății presei în țările de proveniență. Raportul este împărțit în patru capitole, respectiv: jurnalismul ca bun public; libertatea presei în perioade de crize și de transformare; amenințări care duc la tăcere: tendințe în materie de siguranță a jurnaliștilor; date îmbunătățite pentru o mai bună înțelegere a libertății de exprimare și dezvoltare a mass-mediei.

Documentul reamintește în prima parte despre Declarația de la Windhoek pentru dezvoltarea unei presei libere, independente și pluraliste, adoptată în anul 1991. La 30 de ani de la aceasta, în 2021, a fost adoptată Declarația de la Windhoek+30 cu accent pe informație ca bun public, cuprinzând elemente precum viabilitatea mass-mediei, transparența companiilor din sectorul internetului și gradul de alfabetizare informațională, care sunt indispensabile în fața provocărilor cu care se confruntă mediul informațional și al mass-mediei în prezent.

O societate în care se constată lipsa știrilor independente se poate confrunta cu multe probleme, precum rezistența și pregătirea populației în caz de dezastre sau de urgențe, însă rolul mass-mediei are efecte și asupra dezvoltării durabile și a democrației. Atunci când instituțiile de mass-media se află sub controlul anumitor părți sau grupuri de interese, acestea trebuie să se conformeze unor cerințe specifice, astfel că documentul subliniază importanța libertății presei din perspectiva libertății mass-media, a pluralismului și independenței și faptul că este necesar ca jurnaliștii să nu fie supuși controlului, cenzurii sau hărțuirii de către state sau alte grupuri de interese. Aceasta implică existența unui cadru juridic care permite transparența și accesul la informații.

Raportul arată care sunt principalele provocări în domeniul libertății de exprimare și a dezvoltării mass-media luând în considerare unele Obiective de Dezvoltare Durabilă (ODD), problematica genului, răspândirea dezinformării, aspecte legislative (inclusiv cele care limitează libertatea de exprimare), riscurile cu care se confruntă jurnaliștii, precum și efectele companiilor din sectorul internetului asupra presei, cu accent pe Google și Meta².

În capitolul dedicat jurnalismului ca bun public, se analizează cum este afectat de dezvoltarea digitală modelul tradițional al jurnalismului, bazat pe venituri din publicitate, având în vedere expansiunea platformelor de internet

¹ Journalism Is a Public Good: World Trends in Freedom of Expression and Media Development, Global Report 2021/2022, Paris, UNESCO, 2022

² În luna iunie 2021 compania Facebook și-a schimbat denumirea în Meta. Compania Meta înglobează și platformele Whatsapp și Instagram. În cadrul raportului, autorii au folosit termenul „Meta” pentru a se referi la întreaga companie și „Facebook” pentru a se referi la platforma de socializare.

Meta și Google, care beneficiază de peste jumătate din cheltuielile cu publicitatea. De asemenea, raportul arată că și pandemia de COVID-19 a avut inițial efecte negative asupra acestor cheltuieli. Având în vedere veniturile reduse din publicitate, multe companii de știri, atât tradiționale, cât și digitale, s-au confruntat cu bugete reduse și lipsă de personal. Dar criza a făcut ca unele companii de mass-media să încerce și alte modele de afaceri, având în vedere că dezvoltarea digitală a dus la posibilitatea de a intra pe piață cu noi proiecte de jurnalism de investigație sau jurnalism independent, ceea ce înseamnă că pluralismul mass-mediei se îmbunătățește la nivel global prin diversificarea surselor de informații.

În același timp, pentru ca jurnalismul să poată reprezenta un bun public, acesta trebuie să beneficieze și de un mediu care să permită transmiterea de știri și informații de calitate și de încredere. Totodată, un bun public presupune accesul tuturor cetățenilor la acesta, iar jurnalismul trebuie să respecte anumite standarde de calitate, să pună la dispoziție subiecte de interes public și informații verificate. Având în vedere importanța informațiilor și asigurarea unui nivel de cunoaștere a celor de interes public, jurnalismul reprezintă un pilon important al democrației și ajută la promovarea și protecția drepturilor omului. Pentru a se asigura informarea publicului din anumite surse, este important ca fiecare persoană să poată avea acces la acestea, mai ales că, în prezent, majoritatea persoanelor se informează din surse de știri care provin de pe diferite platforme de internet sau site-uri web. Referitor la accesul publicului la unele surse de informații, se poate observa faptul că există companii de mass-media care impun achiziționarea unui abonament pentru a putea avea acces la anumite articole, ceea ce reprezintă un obstacol în unele părți ale lumii. Dar chiar și în cazul companiilor care pun la dispoziție conținut digital gratuit, există problema gradului de acoperire a serviciilor de internet (indiferent dacă este vorba despre internet prin bandă largă sau semnal de telefonie mobilă 3g/4g).

Un element luat în calcul în cadrul raportului este și gradul în care jurnalismul este un serviciu esențial. Potrivit UNESCO³, dacă totalitatea informațiilor ar proveni exclusiv din surse variate, precum publicitate, marketing, declarații ale guvernului și dezinformare, fără a fi trecute prin filtrul jurnaliștilor în conformitate cu practicile, etica și valorile profesionale, atunci calitatea știrilor de încredere ar avea de suferit. De exemplu, în perioada restricțiilor din timpul pandemiei de COVID-19, jurnalismul a fost privit ca un serviciu esențial, întrucât permitea transmiterea de informații verificate cu privire la efectele virusului și la măsurile adoptate de state în vederea combaterii virusului sau a limitării transmiterii acestuia.

³ UNESCO. 2021. What would a world without independent media look like? <https://www.youtube.com/watch?v=FDqWLKOXhhU&list=PLWuYED1WVJIP6AR2z48IKHDZb3Pnt9RtI&index=1>.

În același timp, raportul arată că mass-media este un instrument care se poate afla sub influența unor anumite persoane, iar în anumite cazuri acestea consideră că ziarele, televiziunile, revistele sau posturile de radio sunt un bun personal, astfel că le utilizează pentru a transmite propriile opinii sau planuri. Asemenea situații arată că mass-media poate avea de suferit, întrucât nu își poate atinge scopul de bun public (care păstrează o anumită obiectivitate). De aceea, în ultima perioadă se observă dezvoltarea mass-mediei independente, care are scopul de a nu se lăsa influențată de opiniile unei persoane care deține o companie de știri sau televiziune. Jurnalismul independent se confruntă cu diverse probleme, una dintre cele mai importante fiind sursa sau sursele de finanțare care pot asigura desfășurarea activității.

Din punct de vedere al impactului mediului politic și social asupra viabilității mass-mediei ca bun public se poate remarca fragilitatea acesteia ca urmare a subvențiilor care sunt puse la dispoziție de către state. În momentul în care mass-media devine politizată există riscul ca încrederea în aceasta să scadă, ceea ce ridică probleme din perspectiva accesului la informații. Gradul de încredere poate fi analizat prin numărul de persoane și prin vârsta celor care se informează din diverse surse. Din perspectiva încrederii se remarcă faptul că persoanele tinere sunt mai puțin atrase de mass-media tradițională, preferând să se informeze prin intermediul platformelor precum Facebook și Youtube. Se remarcă, de asemenea, faptul că lipsa unei audiențe poate atrage după sine tăieri bugetare și evident reducerea numărului personalului care lucrează în mass-media. Astfel, se poate ajunge la o limitare a articolelor, materialelor de presă sau la creșterea numărului de materiale slabe, care nu sunt documentate suficient.

Libertatea presei face obiectul unui capitol separat, fiind analizată în contextul unor perioade de criză și de transformare. O presă liberă presupune libertatea de a publica și distribui conținut pe orice platformă, fără a exista riscul controlului, cenzurii sau abuzului din partea statului, precum și protecția și promovarea proactivă a acesteia. Astfel, pentru un mediu favorabil libertății presei sunt necesare, printre altele, legi care să ocrotească libertatea de exprimare, garanții pentru acces la informații, protecția surselor jurnalistice și a avertizorilor în interes public, precum și asigurarea confidențialității acestora. Potrivit raportului, libertatea presei și a libertății de exprimare se află într-un declin constant în ultimii ani, deși acesta nu este unul uniform. Există state care înregistrează progrese, în timp ce altele se confruntă cu regrese. De exemplu, România a regresat pe parcursul ultimului an în materie de libertate a presei⁴, având în vedere discursurile politice agresive împotriva jurnaliștilor,

⁴ A se vedea <https://rsf.org/en/country/romania>

încercărilor sistemului judiciar de a forța mass-media să își dezvăluie sursele, dar și a numărului în creștere de procese abuzive.

Raportul UNESCO arată că libertatea presei „stagnează” în majoritatea statelor, însă este necesar un progres. Perioada actuală presupune riscuri, uneori nevăzute, pentru libertatea viitoare a presei, din cauza măsurilor adoptate de state împotriva dezinformării și a informării eronate, întrucât acestea pot conține prevederi vagi sau pedepse disproporționate, care pun în pericol libertatea de exprimare. Potrivit standardelor internaționale, orice limitări aduse libertății de exprimare trebuie să fie legale, necesare, proporționale și să urmărească un scop legitim. Însă, așa cum arată și documentul UNESCO, multe state adoptă legislație pentru combaterea dezinformării sau a discursului de incitare la ură, care conține prevederi care nu respectă standardele de limitare amintite anterior, cu scopul de a restricționa libertatea de exprimare sau libertatea presei. Acestea constituie o îndepărtare de standardele în materie de drepturile omului, reprezentând abuzuri din partea celor recurg la astfel de măsuri.

Pentru a putea avea jurnalism de calitate, independența mass-media este esențială, astfel încât să se poată pună la dispoziția publicului informații verificate și analize informate. În acest sens, ar trebui să existe o serie de standarde jurnalistice care să asigure realizarea de conținut de acest fel. Într-o perioadă în care dezinformarea și informarea eronată, precum și discursul de incitare la ură sunt din ce în ce mai răspândite este important ca sursele de știri să rămână obiective și să nu se ajungă nici la acapararea mass-media de către politic. În ceea ce privește dezinformarea și informațiile eronate, studiile arată că majoritatea persoanelor tind să distribuie cu precădere acest tip de conținut, iar companiile care sunt plătite la numărul de „clicuri” vor tinde să promoveze un asemenea conținut în vederea obținerii de profit. În plus, algoritmi în baza cărora o persoană intră în contact cu anumite „știri” tind, la rândul lor, să promoveze conținutul care „angajează” publicul, astfel că se ajunge la o amplificare a prejudecăților, rezultând astfel un mediu toxic de informații.

În ceea ce privește siguranța jurnaliștilor, raportul arată că, la nivel global, în ultimii cinci ani există din ce în ce mai multe amenințări la adresa acestora, nu numai din perspectiva limitării libertății de exprimare, dar și din perspectiva amenințărilor aduse acestora. Documentul subliniază că deși numărul de jurnaliști omorâți este în scădere, numărul celor care sunt închiși este în creștere. De asemenea, UNESCO remarcă faptul că există o tendință de amenințare a jurnaliștilor care furnizează informații cu privire la proteste, demonstrații sau manifestații. Dar, pe lângă amenințarea fizică, în ultimii ani s-a propagat și amenințarea în mediul digital, astfel că mulți jurnaliști se confruntă cu atacuri digitale sau supraveghere.

În vederea promovării siguranței jurnaliștilor, UNESCO a întreprins o serie de activități, precum: stabilirea de standarde și crearea de politici, creșterea

nivelului de conștientizare, monitorizarea și raportarea cazurilor care implică siguranța jurnaliștilor, creșterea capacității, cercetare academică, precum și dezvoltarea de coaliții.

Raportul realizat de UNESCO reprezintă un instrument care poate ajuta la adoptarea de măsuri pentru a asigura o mass-media liberă și poate contribui la realizarea unor indicatori prin care situația libertății de exprimare și a libertății mass-media poate fi îmbunătățită sau monitorizată. În același timp, poate fi utilizat pentru a înțelege principalele probleme cu care se confruntă mass-media în perioada actuală și, mai ales, care ar putea fi direcțiile de dezvoltare a acesteia pentru a asigura corecta informare a publicului larg.